

سنای دانشگاهی

آزاده حکمت*

تحولات عمیق و موثری ایجاد کند.

چکیده

سنای دانشگاهی بالاترین مرجع سیاست‌گذاری در دانشگاه و مسئول تصویب قوانین و مقررات مدیریتی لازم برای اداره امور و سرپرستی و اعمال نظارت بر عملکرد و فعالیت‌های دانشگاه است. افزون بر آن، سنا مرجعی جهت مشورت با ریاست و هیات مدیره دانشگاه در امور مختلف دانشگاه است. سنای دانشگاهی اعضای خود را از میان اعضای علمی دانشگاه، دانشجویان، دانش‌آموختگان، ریاست دانشگاه و نمایندگان دولت انتخاب می‌کند. در این مقاله با ارائه تعریفی جامع از سنای دانشگاهی و بیان تاریخچه آن، وظایف و اختیارات این مرجع قانونگذار ذکر می‌شود. اطلاعات بدست آمده در این زمینه نقش قابل توجه و با ارزش اعضای علمی و دانشجویان را به عنوان عامل محرکی در تصمیم‌گیری‌های دانشگاهی و تاثیر مثبت حضور آنان را در پیشبرد فعالیت‌های دانشگاه بیان می‌کند.

واژه‌های کلیدی: سنای دانشگاهی، ارزیابی و تصویب قوانین دانشگاهی، وظایف سنای دانشگاهی.

مقدمه

اعضای علمی متخصص و اندیشمند، به عنوان سرمایه‌های انسانی ارزشمند حاضر در دانشگاه‌ها، می‌توانند در ارائه راهکارهای مناسب جهت تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری و رهبری نظام دانشگاهی، نقش موثری را ایفا کنند. در همین راستا بهره‌گیری از حضور نیروی جوان آگاه و فرهیخته دانشجویان نیز می‌تواند در ارزیابی سیاست‌های آموزشی دانشگاه‌ها تاثیرگذار باشد [۱].

در اکثر دانشگاه‌های جهان، سنای دانشگاهی که به مثابه مرجع قانون‌گذار در دانشگاه‌ها فعالیت می‌کند، مجالی را برای حضور و مشارکت موثر و پویای دانشگاهیان، دانشجویان و به خصوص اعضای علمی مجرب در تصمیم‌گیری‌های کلان و عمومی مربوط به نظام آموزشی و پژوهشی دانشگاه با هدف توسعه و بهبود فراهم می‌آورد. در این تحقیق با بررسی جایگاه و اهداف سنای دانشگاهی بعضی از کشورهای جهان، نشان داده شده است که حضور چشمگیر رؤسای اعضای علمی، دانشگاهیان و دانشجویان در کنار یکدیگر جهت ایجاد هماهنگی و اعمال نظارت بر فعالیت‌های مختلف دانشگاه، می‌تواند در نظام آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها

ریشه‌شناسی و تاریخچه سنای دانشگاهی

سنا از کلمه لاتین "Senex" به معنای مرد کهنسال یا مرد کهنه‌کار برگرفته شده است و ریشه اصلی آن به جوامع ساده اولیه که توسط کهنسالان و افراد دنیا دیده هدایت می‌شد، باز می‌گردد. سنگ بنای سنای دانشگاهی از قرن شانزدهم میلادی پایه‌گذاری شد. در آن دوران، دانشجویان پس از فراغت از تحصیل به عنوان اعضای سنای دانشگاه یا سناتورهای^۲ دانشگاهی شناخته شده و بدین طریق در وضع قوانین دانشگاه تاثیرگذار بودند. با افزایش تعداد دانش‌آموختگان، کاهش چشمگیری در قدرت سنای دانشگاهی مشاهده شد و وضع قوانین دانشگاهی و نظارت بر اجرای آن به هیات مدیره یا کمیته اجرایی^۳ که شامل ریاست دانشگاه، معاونان، نماینده‌های دولت و معدودی از اعضای علمی بود، سپرده شد [۲]. اما با گذشت زمان رؤسای دانشکده‌ها و اعضای علمی دانشگاه کمربرج^۴ نشست‌های هفتگی را جهت مذاکره و گفت‌وگو پیرامون وضعیت آموزشی، پژوهشی و قوانین حاکم بر دانشگاه برگزار کردند. در فاصله کوتاهی این ملاقات‌ها در میان اعضای علمی دیگر دانشگاه‌ها نیز رواج یافت و هسته اصلی شوراهای اعضای علمی و به دنبال آن شوراهای دانشجویی پایه‌گذاری شد [۲،۳]. تشکیل این انجمن‌ها، آغازگر مرحله جدیدی از حضور اعضای علمی و دانشجویان در هیات قانونگذاری دانشگاه‌ها بود که اولین بار توسط دانشگاه کمبریج پایه‌گذاری شد [۴]. می‌توان گفت از آن زمان سنای دانشگاهی به‌عنوان مدلی استوار، نمود یافت.

وظایف و اختیارات سنای دانشگاهی

سنای دانشگاهی یا به عبارتی مرجع قانون‌گذار دانشگاه محورهای اصلی زیر را دنبال می‌کند:

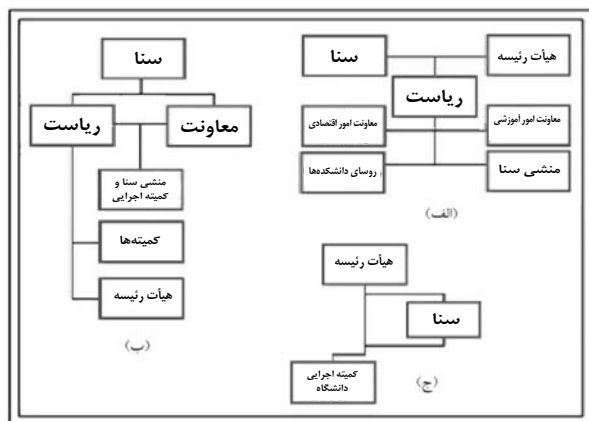
- سیاست‌گذاری و اعمال نظارت بر عملکرد و فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه و ایجاد هماهنگی بین آنها
- تصویب قوانین و مقررات مدیریتی لازم برای اداره امور آموزشی، پژوهشی و اداری دانشگاه

ساختار سازمانی و تشکیلاتی سنای دانشگاهی

ریاست دانشگاه، معاونان، نایب رئیس، نمایندگان دولت و وزارت علوم، رؤسای دانشکده‌ها، اعضای علمی دانشگاه (دارای مرتبه استادی، دانشیار و استادیار)، مدیریت کتابخانه، دانشجویان، دانش‌آموختگان، کارکنان دانشگاه و نمایندگان خدمات اجتماعی (حسب مورد) اعضای سنای دانشگاهی را تشکیل می‌دهند. تعداد اعضای سنا در دانشگاه‌های مختلف متفاوت است به عنوان نمونه تعداد اعضای سنا در دانشگاه‌های میشیگان^{۱۱} آمریکا و سیدنی^{۱۲} استرالیا حدود ۳۰۰ نفر، دانشگاه‌های نیوکسل^{۱۳} و بریستول^{۱۴} انگلستان حدود ۱۵۰ نفر و در دانشگاه یورک^{۱۵} کانادا در حدود ۲۰۰ نفر است. تعداد اعضای سنای دانشگاه وابسته به وسعت دانشگاه، تعداد دانشکده‌ها، تعداد اعضای علمی و دانشجویان و به طور کلی سیاست و قوانین خاص آن دانشگاه است. به منظور نظارت موثر بر تشکیل جلسات و تصویب قوانین، «هیأت رئیسه» یا «مجمع اصلی» سنای دانشگاهی، شامل: ریاست دانشگاه، معاونان ریاست دانشگاه، نایب رئیس، نماینده وزارت علوم، نماینده هیأت مدیره، منشی سنا، تعدادی از اعضای علمی، دانشجویان و کارکنان عضو سنای دانشگاه ایجاد شده است. قابل ذکر است که ریاست هیأت رئیسه سنا و به معنای دیگر ریاست سنا بر عهده ریاست دانشگاه است.

نحوه تشکیل جلسات و نشست‌های سنای دانشگاهی

اعضای سنای دانشگاهی موظف هستند در جلساتی که زمان و مکان آن در طول سال تحصیلی توسط ریاست سنای دانشگاه تعیین می‌شود، شرکت کنند و پیرامون امور مختلف دانشگاه به بحث و گفت‌وگو بپردازند و در صورت لزوم قوانین مناسبی را در جهت اعتلای موقعیت آموزشی و پژوهشی دانشگاه وضع کنند. دستور کار هر جلسه، که در آن موضوعات کلی و جزئی مورد بررسی در جلسه مشخص شده، توسط ریاست سنا تدوین می‌شود و منشی سنا حداقل ۴۸ ساعت قبل از تشکیل هر جلسه، دستور کار جلسه را به تمام اعضا ارسال می‌کند. منشی سنا همچنین وظیفه ثبت تعداد اعضای حاضر در جلسه، شرح مذاکرات و مصوبات جلسه را برعهده دارد. صورت جلسات پس از تأیید ریاست سنا، در دفتر سنا نگهداری شده و همچنین به تمام اعضای سنا ارسال می‌شود.

شکل ۱- انواع الگوی سنای دانشگاهی

- مشورت با ریاست و هیأت مدیره دانشگاه در امور مختلف دانشگاه
- تشخیص و بررسی استانداردهای مورد نیاز آموزشی و پژوهشی دانشگاه و ارائه راه‌کارها و قوانین مناسب
- مشاوره و نظارت در تهیه و تخصیص بودجه سالانه دانشگاه
- ارائه پیشنهاد همکاری‌های علمی با سایر مراکز آموزشی و پژوهشی داخلی و خارجی
- ارائه پیشنهاد تأسیس، توسعه و انحلال برخی از واحدهای مربوطه دانشگاه
- تأیید دانشنامه‌ها و نظارت بر نحوه اعطای آنها
- بررسی و نظارت بر نحوه اعطای بورس‌های تحصیلی
- مشورت با اعضای هیأت مدیره درباره اعطای مدارج افتخاری
- نظارت بر امور انضباطی اعضای هیأت علمی، دانشجویان و کارکنان دانشگاه برابر ضوابط و مقررات
- نصب و عزل ریاست دانشگاه، رؤسای دانشکده‌ها، مدیران آموزشی و مسئولان واحدهای مربوطه بنابر ضوابط دانشگاه
- بررسی شکایات
- سنای دانشگاهی جهت انجام شایسته وظایف فوق، کمیته‌های تخصصی را با حضور اعضای سنا تأسیس کرده است. این کمیته‌ها نظرات کارشناسی خود را درباره درخواست‌های واصله به سنای دانشگاهی اعلام می‌کنند.

انواع الگوی سنای دانشگاهی در بعضی از کشورها

الف- دانشگاه‌های کانادا

در دانشگاه‌های کانادا، غالب دانشگاه‌های آمریکا و اروپا،^{۵-۷} ۲ مرجع قانونگذار سنای دانشگاهی و هیأت مدیره، در دانشگاه فعالیت دارند. سنای دانشگاهی وظیفه نظارت بر همه فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و اداری دانشگاه و همچنین به عنوان هیأت قانونگذار در این امور است. هیأت مدیره نیز به عنوان نماینده حقوقی دانشگاه شناخته می‌شود و با مشورت سنا در تصویب قوانین سهیم است (شکل ۱ الف)).

ب- دانشگاه‌های استرالیا

در این الگو، سنای دانشگاه به عنوان تنها مرجع قانونگذار است و علاوه بر نظارت، بررسی و تصویب قوانین بر فعالیت‌های مختلف دانشگاه، به عنوان نماینده حقوقی دانشگاه نزد مراجع مربوطه شناخته می‌شود (شکل ۱ ب)).

ج- دانشگاه‌های انگلستان

هیأت مدیره به عنوان نماینده حقوقی دانشگاه، جایگاه سرپرستی و قانون‌گذاری دانشگاه را دارا است و سنای دانشگاهی در این کشور،^۹ به بررسی، نظارت، مشاوره و ارائه پیشنهاد به هیأت مدیره دانشگاه در مورد فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی، اداری دانشگاه می‌پردازد (شکل ۱ ج)).

طول دوره و روند عضویت در سنای دانشگاهی

طول دوره و نحوه عضویت، بر طبق آئین نامه سنای دانشگاهی^{۱۶} مصوب در هر دانشگاه، تعیین می شود [۵،۶]. در غالب دانشگاه ها طول دوره عضویت در سنای دانشگاهی برای اعضای علمی و کارکنان دانشگاه ۳ سال و برای دانشجویان و دانش‌آموختگان ۲ سال است. ذکر این نکته حائز اهمیت است که ریاست دانشگاه، معاونان و نمایندگان وزارت علوم تا زمان تصدی مسئولیت به عنوان عضو سنای دانشگاهی شناخته می شوند.

هر سال طول دوره عضویت حدود یک سوم اعضای سنای دانشگاهی به اتمام می رسد. بنابراین، انتخابات سنای دانشگاهی در آخرین جلسه سال تحصیلی از بین داوطلبان واجد شرایط با نظارت ریاست و منشی سنا انجام می پذیرد^{۱۷}. در مواردی که تعداد نامزدهای انتخابات کمتر از تعداد کرسی های خالی سنای دانشگاهی باشد، ریاست سنا با بررسی سوابق این افراد و بدون برگزاری انتخابات می تواند رهایی این افراد را به سنای دانشگاهی اعلام کند. تمامی اعضای علمی تمام وقت در دانشگاه که دارای صلاحیت و تبحر لازم باشند، دانشجویانی که برای ترم آینده واحد درسی ثبت نام کرده و دارای رفتار و اخلاق مورد تأیید باشند و دانش‌آموختگانی که پس از فراغت از تحصیل، در زمینه رشته خود با دانشگاه در ارتباط باشند، می توانند متقاضی عضویت در سنای دانشگاهی باشند. ۱۸-۲۰

نتیجه گیری

دانشگاه در طول قرن ها به تناسب نیازهای خود تغییرات بسیاری را در اهداف ساختار و روش های مدیریتی خود دیده است که یکی از این تغییرات تشکیل سنای دانشگاهی است. سنای دانشگاهی با بستر سازی قانونی و مناسبه مجالی برای حضور پررنگ تر اعضای علمی، دانشجویان و دانشگاهیان در فرآیند سیاست گذاری و ارزشیابی عملکرد آموزشی و پژوهشی دانشگاه ها فراهم آورده است که به تبع آن سبب ایجاد انگیزه بیشتر در جامعه دانشگاهی برای انجام وظایف و در نتیجه ارتقای سطح علمی دانشگاه ها می شود. سنای دانشگاهی سیستمی برای شناخت نیازهای آموزشی، پژوهشی و اداری دانشگاه است و به علت عضویت دانشجویان، دانش‌آموختگان و اعضای هیات علمی در این مجمع، علاوه بر بهبود فرآیندهای سیاست گذاری و ارزشیابی نظام دانشگاهی از طریق ارائه راهکارها و پیشنهادات مناسبه زمینه ای برای افزایش سطح ارتباط و همکاری رؤساء اعضای علمی و دانشجویان فراهم آورده است. سنای دانشگاهی می تواند با مطالعه و شناسایی مجموعه موانع و مشکلات اساسی موجود در فعالیت دانشجویان، اعضای علمی و دانشگاهیان، با همکاری و تلاش تمام اعضا، به عنوان مرجع پاسخگو به سوالات و مشکلات موجود در بخش های مختلف دانشگاه باشد. بنابراین وارد کردن سنای دانشگاهی متناسب با نیاز جامعه دانشگاهی، می تواند سطح آموزش و پژوهش را ارتقا بخشد.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از زحمات جناب آقای دکتر علی اکبر موسوی موحدی، استاد محترم مرکز تحقیقات بیوشیمی بیوفیزیک دانشگاه تهران که با تشویق و راهنمایی های بی دریغشان نقش هدایت این مقاله را به عهده داشته اند کمال تشکر و قدردانی را دارد.

اعتبارات مالی سنای دانشگاهی

بر طبق آئین نامه سنای دانشگاه ها، ردیف بودجه ای برای اعضای سنا توسط دانشگاه و وزارت مربوطه در نظر گرفته شده است.

منابع و مأخذ

یادداشت ها

- 1- Senate
- 2- Senators
- 3- Executive Committee
- 4- Cambridge University
- 5- www.senate.tufts.edu
- 6- www.yorku.ca/secretariat/senate/index.htm
- 7- www.carleton.ca/senate/index.html
- 8- www.usyd.edu.au/senate/senate.shtml
- 9- www.dur.ac.uk/committees/senate
- 10- www.bath.ac.uk/internal/senate/committee/#sec
- 11- University of Michigan
- 12- University of Sydney
- 13- Newcastle University
- 14- University of Bristol
- 15- York University
- 16- Bylaw of University Senate
- 17- www1.umn.edu/usenate/usen/usenmin.html
- 18- www.umich.edu/~sacua/SenAssb/sa-index.html
- 19- www.ncl.ac.uk/governance/internal/senate
- 20- pnp.aub.edu.lb/files/bylaws.html

- [1] Sinclair, J.D. Physiology in a Human Biology Course for Medical Students. New Zealand Medical Journal, vol 81 (533), pp 171-177, 1975.
- [2] Ruegg, W. A History of the University in Europe. Cambridge University Press, vol. 1, 2004.
- [3] Gold, M.B., Gupta, D. The Constitutional Option to Change Senate Rules and Procedures: a Majoritarian Means to Overcome the Filibuster. Harvard Journal of Law & Public Policy, vol. 28, pp. 205-272, 2004.
- [4] Engstrand, G. A University Senate for All. Academe, vol. 91(3), pp. 24-27, 2005.
- [5] Ceaser, M. Chilean Students, Seeking a Louder Voice on Campuses, Push for a University Senate. Chronicle of Higher Education, vol. 51(32), pp A 38, 2005.
- [6] Duh, R.R., Kuo, J.S. Law and University Efficiency: The Amendment of the University Law in Taiwan. JCIS-2006 Proceedings, 2006.